

JORDI SERRA

FRANCIS FUKUYAMA ESCRIBIA EL 1992 “LA FI DE LA HISTÒRIA I l’últim home”, on exposava que la lluita de les ideologies havia acabat i només el liberalisme (o potser hauríem de dir el neoliberalisme) romania imbatut i incontestat. Efectivament, la caiguda del mur i l’esfondrament de la URSS deixava als Estats Units d’Amèrica com nou i únic hiperpoder generant un context geopolític que ningú havia previst i que calia examinar i entendre. En aquesta situació, no ha de sorprendre que la tesi de Fukuyama fos abraçada pel moviment neoconservador atès que els donava legitimació teòric. Els confirmava que estaven davant del seu gran moment: una oportunitat històrica per escampar (a sang i foc, si calia) la seva visió del món. Amb tot, els neocon van acabar caient en el mateix parany que el comunisme: avantposar la ideologia a la realitat. Però la realitat és tossuda i acaba imposant-se; ara mateix, la situació avança cap un món policèntric que no encaixa amb la visió de Fukuyama del 92 (tot i que s’ha de admetre que

Crisi de paradigmes? Quina crisi?

el propi Fukuyama ha canviat el seu posicionament al llarg d’aquests anys). Fins i tot, la mateixa CIA en el seu darrer informe de tendències ho constata reconeixent que la supremacia americana ja no serà tal. Per tant, tot assenyala que és moment de cercar nous paradigmes.

La qüestió a formular-nos ara és si la idea de paradigma està en crisi. És a dir, vist el dur context econòmic, social i polític en el que ens estem endinsant, ens podem permetre esmerçar recursos a pensar o construir un nou paradigma? Aquesta pregunta és capciosa; sempre n’hi ha (i n’hi haurà) un. La nostra manera de mirar el món i a la realitat és indestriable del paradigma que fem servir per entendre el que mirem. La pròpia definició del que es considera com a realitat és una qüestió política íntimament vinculada al paradigma que fem. Per tant, al final no es tractarà de voler construir-ne (o no) un de nou, més aviat, la incògnita es redueix a si es vol explicitar (o no) aquest paradigma. Aquesta és el veritable quid del tema: descobrir el que no sempre és vol mostrar.

Dit altrament, decidir si les reticències a explorar nous paradigmes són el resultat del desig de mantenir-ne o impulsar-ne altres esdevé una pregunta fonamental. No és tracta únicament d’intentar mantenir un mínim d’honestedat intel·lectual; és una condició necessària per endegar una indagació de futur mínimament seriosa. Una de les poques certeses que ofereix la prospectiva és que, qualsevol anàlisi sobre el futur amb un mínim de rigor, ha de començar qüestionant la realitat present. La raó és senzilla: el present és una trampa que condiona la nostra manera de veure el futur, l’encotilla i n’esdevé el criteri per jutjar-lo, el què és un greu error. Cal adonar-se que continuament estem vivint en situacions que, previament, s’han considerat com improbables (o impossibles). Si alguna cosa hem après en prospectiva és que el futur menys probable és aquell en el que res no canvia. S’ha d’acceptar que l’inesperat s’esdevé, però ens hi podem preparar desenvolupant futurs alternatius.

Pensem doncs en contextos diversos que donic

JORDI SERRA

lloc a diferents tipus de paradigmes en el futur.

D'entrada però, cal adonar-se que els paradigmes actuals no desapareixeran o, si més no, no ho faran de cop. És més, és molt probable que assistim a un rearmament teòric dels paradigmes vigents en l'actualitat. La darrera reunió del G20 (i dos) n'és un bon exemple: la declaració del president Bush afirmant que la millor solució a la crisi actual és el retorn a l'ortodoxia liberal-capitalista provoca una certa perplexitat. Si més no, planteja l'interrogant sobre en quin moment ens hi vam allunyar i, segon, de quina manera pot quelcom (la llibertat de mercat, per exemple) que ha estat part del problema esdevenir part de la solució; més enllà de realitzar un acte de fe, es clar! Però seria injust atacar només al liberalisme, el mateix és pot dir de totes les grans ideologies de la modernitat: nacionalisme, comunisme, faixisme, etc.; allà on romanen han esdevingut una mena de dinosaures teòrics que no admeten cap mena d'oposició. És clar que, els dinosaures més gran van sorgir just abans d'extingir-se...

Per tant, en primer lloc, es pot pensar en un escenari de transició, on el vell encara roman i el nou no acaba de consolidar-se. Seria un escenari on els diversos paradigmes, els antics i els emergents, competirien i es sol·laparien en llocs i moments diferents. Seria una situació bastant fluida sense predominis clars o generalitzats i sotmés a sovintejats canvis conjunturals. Per a molta gent aquesta mobilitat seria motiu d'angoixa i, en alguns casos provocaria inseguretats i manca de decisió; en altres, podria desembocar en una radicalització de les postures cercant en el dogmatisme la certesa que la conjuntura els nega. Amb tot, seria erroni pensar que aquest és un escenari negatiu, les crisis devenen importants motors de creativitat i innovació; cal pensar doncs que aquesta mena de context podria propiciar l'emergència (i/o la consolidació) de nous paradigmes que eixamplin i enriqueixin la nostra visió del món.

Un segon escenari, podria ser el resultat de la fallida de la humanitat a superar els reptes que planteja el present i, com a conseqüència, pateix una forta involució. Si es pensa, no costa adonar-se de la inherent fragilitat dels sistemes en que vivim: una determinada combinació de factors econòmics, ambientals i socials podria ser suficient per col·lapsar la nostra civilització. Donat el nostre historial, no es

forasenyat aventurar que una conjunció d'aquest tipus podria exacerbar la nostra tendència a la violència generant o agreujant tota una gama de conflictes armats. Escalant a un conflicte planetari, en el pitjor supòsit però, fins i tot, mantenint-se en un regitzell de conflictes meso a suficients llocs del planeta, també tindrien efectes devastadors. Sense arribar a posicionaments apocalíptics (possibles, per altra banda) es pot pensar que una conjuntura d'aquest tipus

tindria un cost en vides humanes altíssim, sobretot pels efectes indirectes (destrucció de recursos, grans desplaçaments, empitjorament de les condicions de vida, etc.). Sigui com sigui, aquest escenari planteja un desafiament molt més simple que la cerca del paradigma predominant: la supervivència. En un context d'enduriment de les condicions de vida, és plausible el retorn a models que, històricament, han estat exitosos: formació de comunitats numèricament més petites però molt més cohesionades per vincles de sang o etnia; la supremacia de les capacitats i habilitats per sobre del coneixement purament teòric; el retorn a la distribució de tasques per raó de gènere; caiguda de la tolerància a la dissidència; en resum, supremacia de la força per sobre de la raó. Diguem-ne que, en aquest escenari ningú es podrà dedicar a definir o explicitar el paradigma dominant. Però, és possible que, en petit nuclis més o menys autàrquics, es trobes la manera de conservar i preservar el coneixement acumulat. Sigui com sigui, aquest no és l'escenari que contempli les millors condicions per el desenvolupament intel·lectual.

El tret distintiu del tercer escenari seria que els

“La qüestió primordial no és encertar que pot succeir, si no considerar les alternatives...”

JORDI SERRA

seus paradigmes estan fonamentats en sistemes de valors o creences específiques. Parlariem de paradigmes que es basen més en l'acord, l'acceptació o la fé dels seus seguidors que no pas en un raonament argumentat. De fet, ja s'ha dit, tot paradigma conté una dosi d'ideologia, de construcció teòrica per interpretar la realitat; el que passa en aquest escenari és que el percentatge d'interpretació supera, en molt, el de descripció. Ras i curt, aquest seria l'escenari dominat per sistemes de creences, religions i fes que permetessin donar sentit al que es percep com una realitat caòtica i incerta. Si s'accepta que podem estar en un moment transicional, aleshores no es pot descartar que una via de sortida a aquesta situació sigui la cerca de sistemes de valors (heterònoms). Aquests paradigmes permetrien substituir la interrogació i la discussió, activitats que comporten una dosi no menyspreable de neguit, per l'adhesió al dogma que aporta majors cotes de certesa i fiabilitat (tot i que, sovint, a costa de la pròpia autonomia). Per tant, aquest escenari assistiria a l'expansió de nous fonamentalismes religiosos, ecològics, polítics o econòmics que, amb indumentaries teòriques més o menys el laborades, tindrien un sol punt en comú: que Deu, la biosfera, la nació, el lliure mercat, Maradona, el Ford T o el que sigui, son supremes i la vida quotidiana s'ha d'organitzar en coherència amb aquesta veritat apresada, revelada o adquirida. Obviament, aquest escenari no seria el més favorable al progrés teòric, però segurament seria força reconfortant per a moltes persones.

El quart escenari ens planteja el repte de determinar si el paradigma, o el fet de fer-los servir (o necessitar-los) és una tret específic humà. Dit altrament, els éssers posthumans faran servir paradigmes? Pensem en sers no basats en carboni, amb sistemes evolucionats d'intel·ligència artificial i formes mecàniques, digitals o híbrides. Éssers capaços d'ocupar biotops que ara ens resulten hostils (l'espai, el fons del mar, el ciberespai); sers termodinàmicament més estables¹. Éssers més racionals i eficients no condicionats pels errors del disseny evolutiu. Quina mena de paradigmes podrien arribar a crear o fer servir aquest sers? Crearan paradigmes quàntics? Només podem estar raonablement segurs d'una cosa, seran molt diferents dels nostres. Però, podem pensar quines conseqüències pot tenir l'emergència d'aquests sers en la raça humana? Ens substituiran? Disparan un nou salt evolutiu en nosaltres? O seran una raça híbrida resultat d'integrar tecnologia en el nostre fenotip (i

genotip)? Aquest és l'escenari que permet les elucubracions més agosarades.

El que acabi passant segurament serà una combinació de tots aquests escenaris. La qüestió primordial no és encertar que pot succeir, si no considerar les alternatives i prendre les decisions per avançar cap aquell escenari que, col·lectivament, es consideri més desitjable. No fer-ho equival a limitar-se a reaccionar davant d'allò que s'esdevingui. Però, és clar, potser això també és part del paradigma dominant.

¹La segona llei de l'entropia estableix que tot sistema donat i tancat tendeix cap a l'homogeneïtzació i aleatorietat en un estat d'equilibri tèrmic i químic; però els sistemes vius són negentròpics, són capaços de contradir la segona llei a costa de tenir un cost energètic molt alt, per això han d'estar captant energia lliure continuament. Un ésser posthumà químicament més estable i capaç de funcionar a prop del zero absolut seria energèticament menys costós, més en consonància amb la segona llei i, per tant, potencialment molt més durador que els sistemes vius actuals.

JORDI SERRA DEL PINO ÉS PROSPECTIVISTA I DIRECTOR DE PERISKOPI DE PROSPECTIVA I ESTRATÈGIA. ACTUALMENT, ÉS MEMBRE DE LA JUNTA EXECUTIVA I VICEPRESIDENT DEL CAPÍTOL IBEROAMERICÀ DE LA WORLD FUTURES STUDIES FEDERATION. TAMBÉ ÉS MEMBRE DE CONSELL EDITORIAL INTERNACIONAL DE FUTURES I DE PROSPECTI...VA. JORDI SERRA ÉS MEMBRE FUNDADOR DEL GRIUB (GRUP DE RECERCA EN INTEL·LIGÈNCIA UNIVERSITAT DE BARCELONA).

JORDI.SERRA@PERISKOPI-BCN.COM

2,500 visites en el primer mes

*Will Democracy Survive in
the Globalized Era?*

Crisis? In change we trust

La seguridad del s. XXI:
**McGyver
vs. Goliat**

"La qüestió
primordial no
és encertar
que pot
succeir, si no
considerar les
alternatives..."

Jordi Serra

Ilustración: Fernando Alcázar Zambrano

